

ИНСТИТУТ ЗА СРПСКОХРВАТСКИ ЈЕЗИК

ЈУЖНОСЛОВЕНСКИ ФИЛОЛОГ
ПОВРЕМЕНИ СПИС ЗА СЛОВЕНСКУ ФИЛОЛОГИЈУ И ЛИНГВИСТИКУ

Ову књигу Филолога уредили
М. ПАВЛОВИЋ Р. БОШКОВИЋ М. ПЕШИКАН

Секретар
Ж. СТАНОЈЧИЋ

Књ. XXX — св. 1—2

БЕОГРАД
1973

Alfred ZARĘBA

(Kraków)

ZE SŁOWIAŃSKICH ZAGADNIEŃ SEMANTYCZNYCH 'CZUĆ', 'SŁYSZEĆ', 'PACHNIEĆ'

Wśród wielu wyrazów używanych w dzisiejszych językach słowiańskich na oznaczenie odbierania wrażeń różnego rodzaju, *o d c z u w a n i a* (za pomocą zmysłów słuchu, dotyku, powonienia, czy też wyniku przeżyć wewnętrznych), wyrazów, które wzajemnie ze sobą powiązane bliskimi czy odleglejszymi treściami i odcieniami znaczeniowymi, tworzą interesujące, o różnorodnych układach, pola semantyczne¹, zwrócimy uwagę na dwie rozbudowane grupy leksykalne związane z rdzeniami **ču-* oraz **slux-*. Zajmiemy się przede wszystkim czasownikami **čuti* i **slyšeti* (**sluchati*) oraz niektórymi pochodnymi.

Pomijając tu interesującą skądinąd sprawę budowy słowotwórczej wyrazów związanych z dwoma wymienionymi rdzeniami przechodzę od razu do zagadnień znaczeniowych, jakie się w czasownikach **čuti* i **slyšeti* przejawiają.

Pierwszym uderzającym zjawiskiem jest zróżnicowanie znaczenia obu czasowników w językach słowiańskich. Każdy z nich wywodzi się z prasłowiańskiego (praindoeuropejskiego) podstawowego zasobu leksykalnego: czasownik **čuti* miał pierwotnie ogólne znaczenie 'odczuwać, czuć' (sentire), czasownik zaś **slyšeti* oznaczał 'odbierać wrażenia słuchowe'.² Z tych dwóch pierwotnych znaczeń rozwinęły się w różnych językach słowiańskich znaczenia wyspecjalizowane. Szczególnie podatne na zmiany semantyczne okazały

¹ Wnikliwą analizę semantyczną wyrazów oznaczających odbieranie wrażeń w językach słowiańskich na szerszym materiale porównawczym indoeuropejskim dał V. Machek w artykule pt. *Verbes slaves pour désigner les cinq sens*. Sborník Prací Filozofické Fakulty Brněnské University. Ročník IV, 1955, Řada Jazykovědná, (A) číslo 3, s. 22—35; o wyrazach na oznaczenie wrażeń słuchowych s. 27—29.

² Dla etymologii, historii znaczenia i formu tego wyrazu por.: P. Skok, *Etymologijski rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika*, I, Zagreb 1971, s. 344 nn; F. Sławski, *Słownik etymologiczny języka polskiego*, I, Kraków, 1952—56, s. 127, również 108, 130; dla obu rdzeni por.: L. Sadnik, R. Aitzetmüller, *Handwörterbuch zu den altkirchenslavischen*

się czasowniki o rdzeniu *čū-. Przykładami różnaitości znaczeniowej może być polski czasownik *czuć*, który w dzisiejszym języku literackim ma znaczenia³: 1. 'doznawać wrażeń zmysłowych' (... *czuł* wilgoć; ... nie *czuł* zimna); 2. nieosobowe tylko w bezokoliczniku 'coś daje się *odczuć* zmysłami /najczęściej o wrażeniach powonieniowych' (... *czuć* ... nowy zryw deszczu i wichury ...; *czuć* było śledzie ...); 3. 'doznawać uczuć, przeżywać coś wewnątrznie' (... *czułam* do niej odrazę); 4. 'przeczuwać, przewidywać; wyczuwać podświadomie, instynktownie' (... *czuję* jakieś niebezpieczeństwo); 5. 'uświadamiać sobie co; zdawać sobie sprawę z czego' (*czuliśmy* szalone braki w naszym wykształceniu ...); 6. dawniejsze 'nie spać, czuwać'. Jest to tylko część możliwości różnicowania semantycznego, które można znacznie rozszerzyć i uwydatnić za pomocą dalszych znaczeń w innych językach słowiańskich. Różnicowanie to jeszcze wzrośnie, jeśli weźmiemy pod uwagę fakty dialektyczne oraz dane historyczne przejawiające się, co istotne, w rozbudowanych słowotwórczo formach czasowników, jak pol. *czuwać* 'czuwać', stp. też 'czyhać, czatować', serb.-chrow. *čuvati* 'strzec', g. łuz. *czuchać* 'węszyc', 'wydawać zapach', ros. dial. *č'uchati* 'rozpoznawać smakiem, węchem', słoweńskie *čuhati* 'wietrzyć', 'przeczuwać', pol. *c(z)uchnąć* 'śmierdzieć', ros. *čujati* 'węszyc, czuć', cz. *čihati* 'czyhać'⁴, serb.-chrow. *čuhnuti* (XV w.) i *čuhntati* (Marulić) 'powiewać'⁵ itp.

Zmianom znaczeniowym uległy również czasowniki o rdzeniu *slux-, *slyx-, do czego wrócimy za chwilę.

Z tak wielkiej różnorodności znaczeniowej czasowników o rdzeniu *čū- można wydobyć kilka znaczeń podstawowych, w których się zmieszcza, jako odmianki semantyczne, różnorodne znaczenia przykładowo wyżej wymienione. Tymi podstawowymi znaczeniami czasownika *čuti (sę) (i pochodnych) są: 1. 'odczuwać, czuć' ('czuć się'), 2. 'słyszeć', 3. 'wydawać zapach'⁶.

Texten, Heidelberg, Haga 1955, s. 224 (nr 129), s. 279 (nr 622), s. 304 (nr 844); M. Vasmer Russisches etymologisches Wörterbuch, I—III Heidelberg 1950—58; V. Machek, Etymologický slovník jazyka českého, Praga 1968. (čiti s. 104, čihati s. 102, slušeti s. 558—559); J. Holub, F. Kopečný, Etymologický slovník jazyka českého, Praga 1952; A. Walde, J. Pokorny, Vergleichendes Wörterbuch der indogermanischen Sprachen, I—III, Berlin 1930—1932, *čū — I 368 nn. sub 1. *que* — 'worauf achten'; *slux — I 494 nn. sub *kleu* 'hören'.

³ Por. Słownik języka polskiego PAN pod red. W. Doroszewskiego, I, Warszawa 1958, s. 1165—1167.

⁴ Por F. Sławski, Słownik etymologiczny j. pol., o.c. sub czuć, cuchnąć, czyhać.

⁵ Por. P. Skok, Etimologijski rječnik ... , o.c., s. 344 sub čiti.

⁶ jako jedno ze znaczeń pochodnych od znaczenia 'rozchodzić się w powietrzu' skąd też znaczenie 'powiewać', por. P. Skok, Etimologijski rječnik ... , o.c. ('vijoriti se')

Z trzech podstawowych znaczeń czasownika **čuti* ostatnie ('wydawać zapach') odnajdujemy we wszystkich językach słowiańskich, natomiast dwa pierwsze mają określoną repartycję geograficzną w dzisiejszej Słowiańszczyźnie: w językach południowosłowiańskich (z wyjątkiem słoweńskiego⁶) głównym znaczeniem czasownika *čuti* jest 'słyszeć', w językach słowackim oraz ukraińskim i białoruskim równorzędnie używane są dwa znaczenia 'oderzuwać, czuć' ('czuć się') i 'słyszeć'⁸, natomiast w pozostałych językach słowiańskich głównym znaczeniem czasownika *čuti* (se) jest 'odczuwać, czuć', 'czuć się' itp.

Dla wyrażenia dwóch podstawowych znaczeń 'odczuwać, czuć' ('czuć się') oraz 'słyszeć' używa się w Słowiańszczyźnie czasowników od różnych rdzeni. Przede wszystkim przez zawężenie w części obszaru słowiańskiego pierwotnego znaczenia czasownika **čuti* 'czuć' tylko do wrażeń słuchowych 'słyszeć', 'słuchać' itp. doszło do ograniczenia użycia, a nawet zaniku, czasowników związanych z rdzeniem **slux-*, **slyx*; tam natomiast, gdzie **čuti* nie uległ tej modyfikacji semantycznej, utrzymały się one w pełnej żywotności w swoim pierwotnym znaczeniu 'słyszeć', 'słuchać', por. pol. *słyszeć*, *słuchać* oraz inne formacje i ich odpowiedniki formalne w języku czeskim, górnołużyckim, rosyjskim w znaczeniu 'słyszeć' itp.

Zawężenie znaczenia czasowników o rdzeniu **ču-* do wrażeń słuchowych spowodowało dalsze zmiany w słowiańskim systemie leksykalnym. Polegają one na użyciu i uprodyktuwnieniu się innych jeszcze rdzeni dla znaczenia 'odczuwać, czuć' ('czuć się'), jak rdzenia **sēt-* dla południa Słowiańszczyzny (por. serb.-chorw. *os(j)jećati* (*se*), bułg. *ceуам* (*ce*), maced. *cemu* (*ce*) itp.⁹), dla czeszczyzny *čítiti* (czasownik ten ma etymologiczny odpowiednik w polskim *cucić* 'przywracać do przytomności'¹⁰).

⁶ gdzie *čutiti* = 'czuć', *slīšati* = 'słyszeć', natomiast *čuti* = 'słuchać' jest dialektyzmem i archaizmem, por. Pleteršnik, *Slovensko-nemški slovar*. Ljubljana I—II, 1894—95 oraz *Slovar slovenskega knjižnega jezika*. A—H. Ljubljana 1970, SAZU.

⁷ Por. słowniki Vuka, JAZU, akademicki bułgarski, macedoński B. Koneskiego i in.

⁸ Por. *čut'*... 1. 'vnímat' sluchom, počut'... 2. 'čítit'. *Slovník slovenského jazyka* SAV, red. Št. Peciar, I, Bratysława 1959; Por. *чуття*. 1. 'słyszeć', 'słuchać', 2. 'czuć, odczuwać', *Słownik ukraińsko-polski* pod. red. S. Hrabca, P. Zwolińskiego, Warszawa 1957; *чутць* 'słyszeć', а *адчуваць* 'czuć', *Podręczny słownik polsko-białoruski* pod. red. A. Obregńskiej-Jabłońskiej i M. Biryły, Warszawa 1962.

⁹ O rozwoju znaczenia, zasięgach geograficznych oraz reliktach tego rdzenia w językach słowiańskich por. A. Zaręba, *Ze słowiańskich związków leksykalnych*, 1. Południowosłowiańskie *sēt-*, polskie gwarowe *szat-*. *Зборник за филологију и лингвистику* књ. 6. IV-V, Нови Сад 1961—1962, s. 362-368.

¹⁰ Por. F. Sławski *Słownik etymologiczny j. pol.*, o.c., I 108.

Wytworzył się w ten sposób pewien określony zestaw leksykalno-semantyczny w poszczególnych grupach języków słowiańskich, w którego skład wchodzi dla oznaczenia dwóch wyspecjalizowanych znaczeń 'odczuwać, czuć' ('czuć się') oraz 'słyszeć', 'słuchać' czasowniki związane z odpowiednimi rdzeniami, por. 1. *čuti (sę) 'odczuwać', 'czuć (się)'- *slyšeti (*slyxati) 'słyszeć' — *otjutiti (pol. *cucić*) 'przywracać do przytomności'; 2. *čuti 'słyszeć', 'słuchać' — *set- 'odczuwać', 'czuć (się)'- serb.-chorw. *osvestiti* — *osvijestiti* czy bułg. *съживявам* 'doprowadzić do przytomności' itp., itp.

Te szeregi leksykalno-semantyczne można jeszcze dalej rozwinąć, poszczególne bowiem pola semantyczne zazębiają się i zachodzą wzajemnie na siebie w różny sposób, czego przykładem mogą być takie ciągi znaczeniowe jak 'odczuwać' 'czuć (się)' — 'czuć' — 'czatować', 'czyhać' — 'pilnować'; 'odczuwać', 'czuć (się)' — 'czuć' — 'cucić' — 'ocknąć (się)'; 'odczuwać', 'czuć' — 'wydawać zapach' — 'pachnieć' — 'śmierdzieć', 'cuchnąć' — 'wachać'; 'odczuwać', 'czuć' — 'słyszeć' itp. Wiążą się one z wieloma różnymi rdzeniami jak *ču-ti, *bəd-ěti, *sēt-iti, *pax-, -ati, -nqti, *(v)on-ěti, *smrděti, *(v)qx-ati, *slyx-ati, *slux-ati, *otjut-iti, *krēs-iti, *vě-j-ati itd.

Nie będę tu wchodzić w wymagającą odrębnego opracowania analizę leksykalno-znaczeniową przytoczonych wyżej szeregów, nie mogę się tu również zająć przedstawieniem dla poszczególnych języków interesujących szczegółów użycia oraz wartości znaczeniowej i produktywności czasowników związanych z dwoma omawianymi rdzeniami *ču- i *slux-. Zajmę się pewnym tylko wycinkiem tego, jak widać, szerszego zagadnienia leksykalno-semantycznego, mianowicie modyfikacją znaczeniową czasownika *čuti na obszarach, gdzie służy on do określania ogólnego pojęcia 'odczuwać', 'czuć (się)' oraz zmianami semantycznymi przejawiającymi się w czasownikach *slyšeti, *sluxati.

Czasownik *čuti, który w zawężonym do wrażeń słuchowych powszechnie stosowanym znaczeniu 'słyszeć', 'słuchać' występuje dzisiaj w określonych językach słowiańskich (p. wyżej), pojawia się w tymże znaczeniu również w językach, gdzie podstawowym określeniem słuchania czy słyszenia są czasowniki od rdzenia *slux-. Chodzi jednak w tych wypadkach o fakty historyczne i dialektyczne. I tak w polszczyźnie odnajdujemy czasownik *czuć* w znaczeniu 'słyszeć' (obok innych znaczeń, przede wszystkim obok znaczenia 'czuć') w staropolszczyźnie. W tym znaczeniu przytacza go Słownik polszczyzny XVI wieku¹¹ dwukrotnie z J. Kochanowskiego, por.: „/l.A.d. O wrażeniach słuchowych:/ więc go przy dece /by nie czuła hordá /Cicho posádzi. Koch. Sz. B.4; *czuć co* /1/: Niech wzytek świat ten głos czuie /Pan

¹¹ t. IV, s. 253 sub *czuć*.

ná królestwo wstępuje. Koch. Ps. 145⁴. Brak natomiast tego znaczenia w Słowniku staropolskim PAN (do końca XV w.), co by mogło świadczyć o tym, że *szuć* na gruncie polskim pojawił się w zmodyfikowanym znaczeniu 'słyszeć' dopiero w wieku XVI. Wcześniejsze świadectwa, bo już z XV w., mamy dla języka czeskiego, por. „Mezi dřievím jedva *czyty* bieše, Otc. 402^b (XV w.), tj. jedva slyšeti (hrčící potok)“, również w rzeczowniku odsłownym „čutie, čitie . . . též . . . o uchu“, štít. Bud. 40 (z pocz. XV w.), potem z XVI w., por. „jedny věci *čigeme* skrze viděnie, druhé skrze *slyšenie*, třetie skrze povoněnie, a jine čigem skrze dotčenie“, Alxp 102 (1513 r.)¹³.

Najwcześniejsze dane o czasowniku *čuti w znaczeniu 'słyszeć', znajdujemy na obszarze wschodniosłowiańskim, gdzie obok przykładów dla wieku XVI, spotykamy wyraźny semantycznie cytat z wieku XIII, por. ч҃ти . . . —‘слѣшати’ господи, тѣмъ вѣси, яко азъ слѣпъ есмь, и не вию безъ водѣщаго мя, камо ити, ни видѣ ни единаго, аще и хотѣлъ, вѣхъ, ни чюхъ же никого же минѣющаго мене враты Кир. Тур. Притч. о чел. душ. 149.; хромецъ ꙗко видитъ, слѣпецъ же чюеть. т. ж. 135.; Чюхъ словеса твоѣа. Окт. XIII в. 71.^{13a})

Na gruncie obu języków, czeskiego i polskiego, zmiana znaczenia czasownika *čuti: 'odczuwać', 'czuć' > 'słyszeć' zachowała się w dialektach.

W polszczyźnie poświadczone jest ono na dwóch zwartych obszarach, dodajmy od razu, niewielkich i peryferycznych, oraz w kilku punktach różnie po terytorium polskim rozrzuconych.¹⁴ Liczne przykłady czasownika *čuti (oraz dobrze poświadczonych derywatów) znajdujemy w słownikach Lorentza¹⁵ i Sychty¹⁶, por. *čěc* (nb.l. znaczenie 'fühlen, empfinden, merken'¹⁵, 'doznawać wrażenia, odczuwać'¹⁶), 2. *hören*: *mə čělə vālgī trwsk*¹⁵, czy u Sychty¹⁶ (jako 3. znaczenie) 'słyszeć'; *dočěc, glěchi nē dočěje, a slepi nē dozdrī* (również *dočěc są*), *počěc, učěc* (*moja b'alka pěršā učěla trāšk*), *začěc* itp., por. również deverbativum *čěcé* (= 'czucie'): *pěršē moje čěcé* 'po raz pierwszy słyszę' itp.

Inaczej przedstawia się występowanie rdzenia *ču- na oznaczenie wrażeń słuchowych na przeciwległym krańcu polskiego terytorium języko-

¹³ J. Gebauer, *Slovník staročeský*, I—II, Praga 1903—1913.

^{13a} И. И. Срезневский, *Материалы для словаря древне-русского языка по письменным памятникам*. Petersburg, I—III, 1893-1912.

¹⁴ Według J. Karłowicza *Słownika gwar polskich w Malborskiem, Radomskiem, ziemi Dobrzyńskiej i w dwóch punktach wschodnich zwartego spoza obszaru języka polskiego*.

¹⁵ Por. F. Lorentz, *Slovinzisches Wörterbuch*, I—II, Petersburg 1908—1913 tenże *Pomoranisches Wörterbuch* (fortgeführt von F. Hinze), I, Berlin 1958.

¹⁶ B. Sychta, *Słownik gwar kaszubskich*, I, Wrocław, Warszawa, Kraków 1967.

wego, na Śląsku i na Orawie. Rdzeń ten pojawia się w formie czasownika *czuć* i znaczeniu 'słyszeć' na Śląsku¹⁷, na małym, ale zwartym geograficznie południowym skrawku na samym pograniczu językowym polsko-czesko-słowackim w sześciu punktach¹⁸ oraz w polskich dialektach orawskich (na Orawie państwowo polskiej i czechosłowackiej)¹⁹.

Skoro mowa o występowaniu rdzenia **ču-* na Śląsku, warto tu wspomnieć o rzeczowniku od niego utworzonym, który wprawdzie nie związany ze znaczeniem 'słyszeć', stanowi jednak interesujący relikw formalny i semantyczny, którego istnienie w dialektach śląskich wykorzystamy niżej jako fakt dowodowy. Chodzi o wyraz *czuch*, poświadczony doskonale na całym Śląsku (w około 40 punktach, z wyjątkiem pogranicza wielkopolskiego i małopolskiego, gdzie panuje wyraz *węch*, por. AJS, o.c., mapa 608), używany powszechnie w znaczeniu 'węch'. Jest to znaczenie bezpośrednio związane z jednym z trzech wymienionych wyżej znaczeń uznanych za podstawowe w rozwoju semantycznym rdzenia **ču-*. Wyraz ten dobrze jest znany w starszych okresach polszczyzny, por. z XVII w. *czuch* . . . *cuch* 'węch, wiatr, woń (o psach)', i w niektórych językach słowiańskich (por. cz. *čich* 'węch, powonienie', g. łuż. *čuch* 'węch'²⁰), w formie czasownikowej *cuchnać* (XV w. *wyczuchnać*) do dziś w polszczyźnie powszechnie używany w znaczeniu ujemnym 'śmierdzieć'.

Wróćmy jednak do dialektycznych zaświadczeń czasownika **čuti* w znaczeniu 'słyszeć'. Spotykamy to znaczenie również w dialektach morawskich, por. *čut* 1. 'slyšetí': *čula-jis, cérečko, já sem na t'a volál? . . . čula voze za lesem*²¹.

¹⁷ Por. A. Zaręba, Atlas językowy Śląska, I, Kraków 1969 i nast., t. IV cz. 1. Mapy 501—750, sz. 2. Wykazy i komentarze do map 501—750, Kraków 1973 (w druku), mapa nr 608: a) Węch, b) *czuć* 'słyszeć' i komentarz do tej mapy (skrót AJS).

¹⁸ Z tych sześciu punktów 5 pochodzi z gwar polskich po stronie polskiej: Brenna ciesz. (nr 52), Istebna ciesz. (nr 55), po stronie państwowo czechosłowackiej: Ligotka Kameralna pod Místkiem (nr 53), Sucha Górna pod Karwiną (nr 47), Dolne Datynie pod Karwiną (nr 50; a jeden z dialektów przejściowych polsko-słowackich, Oszczadnica (nr 56, w Czechosłowacji).

¹⁹ Z kartoteki orawskiej do przygotowywanego przeze mnie słownika gwar orawskich. Nb. Na Orawie polskiej leżącej w Czechosłowacji nie używa się czasownika *slyšet* 'słyszeć', jak to się dzieje na Orawie polskiej na terytorium Państwa Polskiego, jedynie czasownika *czuć* 'słyszeć'. W najbliższym sąsiedztwie Orawy polskiej, w sąsiadującej z orawską wsią Zubrzycą Górną w Sidzinie występuje również czasownik *czuć* w znaczeniu 'słyszeć', por. M. Kucała, Porównawczy słownik trzech wsi małopolskich, Wrocław 1957.

²⁰ Por. F. Sławski, Słownik etymologiczny j. polskiego . . . , o.c., I, sub *cuchnać*. — Por. tu także gwarowe i kolokwialne *czuj* 'węch'.

²¹ F. Bartoš, Dialektický slovník moravský, 1906.

Widać więc, że zawężenie znaczenia czasownika **čuti* do znaczenia 'słyszeć', mogło się dokonać w różnych językach i dialektach oraz w różnym czasie.

Przejawem takiej zmiany semantycznej są fakty kaszubsko-słowiańskie, nb. peryferyczne, co wraz z polskimi danymi historycznymi (z XVI w. u J. Kochanowskiego pochodzącego z północnej Małopolski) pozwala przypuścić, że czasownik *czuć* w znaczeniu 'słyszeć' mógł występować w różnych punktach polskiego obszaru językowego. Podobne przypuszczenie można wysunąć dla czeszczyzny.

Jeśli idzie o czasownik *czuć* 'słyszeć' na południowym skrawku Śląska i na Orawie, to tu by należało przyjąć wpływ morawski oraz słowacki. Nie sądzę, by *czuć* 'słyszeć' było w tych punktach pogranicznego pasa językowego polsko-czesko-słowackiego reliktem. Znaczenie 'słyszeć' dla czasownika *czuć* było chyba w polszczyźnie zjawiskiem przejściowym, przelotnym. Dowodzić tego by mógł brak zaświadczeń z najstarszego okresu polszczyzny (do XVI w.) i skąpe świadectwa z XVI w. (tylko u jednego autora!?). Był to chyba semantyczny dialektyzm, który nie wszedł w trwalszy sposób do języka ogólnopolskiego.

W przeciwieństwie do skąpego i geograficznie ściśle powiązanego z gwarowym obszarem językowym czeskim i słowackim czasownika *czuć* 'słyszeć', bardzo wyraziście zaznacza się ogólnośląski zasięg rzeczownika *czuch* 'węch'. Jest to niewątpliwy archaizm, jeden z wielu w dialektach śląskich zachowowanych²².

Przejdźmy teraz do zmian semantycznych jakie się zaznaczają w czasownikach **slyšeti*, **sluxati*. Tu warto wskazać przede wszystkim na ciekawe przesunięcie znaczenia w niektórych dialektach słowiańskich. I tak w gwarach polskich spotykamy czasowniki *słyszeć*, *sluchać* w znaczeniu 'wydawać zapach', por. *galańcie słyszać naftą* '(fłaszka) bardzo śmierdzi naftą' (własna obserwacja z Wielkopolski), czy *słyszać jakiś swąd*, *słyszeć zapach*. Niewielką ilość takich przykładów podaje J. Karłowicz w Słowniku gwar polskich²³ z różnych punktów: z okolic Bochni i Wadowic, z Ropczyckiego, Mazowsza, Lubelskiego oraz s p o z a zwartego obszaru językowego polskiego, ze wschodu. W sumie przykładów niewiele, wystarczą one jednak w zupełności do zarejestrowania ciekawej zmiany znaczeniowej. Polega ona na pomieszaniu

²² Por. A. Zaręba, Z zapomnianych wyrazów polskich: (*z*)*golemy*. Prace Filologiczne XVIII, 4, Warszawa 1965, s. 199—206, tenże Ze związków językowych polsko-czesko-słowackich na Śląsku (z 4 mapami), Język Polski XIV, 1965, s. 141—154, I. 'na oścież' z mapą I), II. 'tani' (z mapą II) oraz ibid. s. 208—215, III. 'mowa' — 'rzecz' (z mapami III i IV).

²³ J. Karłowicz, Słownik gwar polskich, I—VI, Kraków 1900—1911.

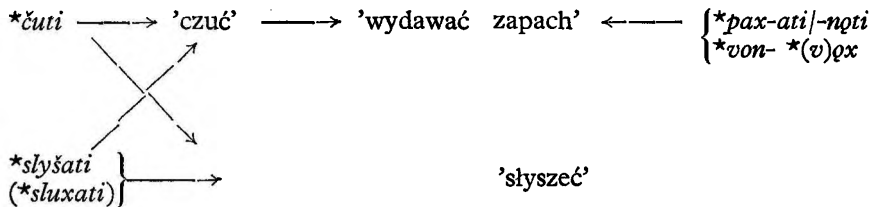
znaczenia dwóch czasowników o pierwotnie różnych znaczeniach: 'czuć, wydawać zapach' oraz 'słyszeć' (a więc 'odczuwać zmysłem słuchu'), mieszczących się jednak w jednym polu semantycznym.

Zjawiska zmiany znaczenia czasownika **slyšeti*, **slux,ati* obserwujemy również w innych językach słowiańskich. Podobną do polskiej modyfikację znaczeniową spotykamy w dialektach morawskich, gdzie *slyšet* = 'cíti' ('czuć'), por. *slyšiš, jak ten muškat voni*²⁴. Kilka przykładów na tę zmianę semantyczną przytacza V. Machek z peryferycznego północno-wschodnio-czeskiego dialektu (*já rád poslouchám tabák kouřiti . . .* = 'je sens volontiers, si quelqu'un fume du tabac') i drugiego krańca, z dialektu południowoczeskiego, dolskiego (*to je vůňa, nechcel bych ju poslúchat* = 'c'est une mauvaise odeur, je ne voudrais pas la sentir')²⁵.

Inną natomiast modyfikację znaczeniową notujemy na obszarze dialektów południoworosyjskich, gdzie *слышать* = 'чуть', por. *язык не лопатка, слышит, что горько, что сладко*²⁶

Przykładów dałoby się znaleźć więcej. Można by również szerzej rozważać inne zmiany znaczenia, np. pomieszanie znaczeń 'wąchać' i 'pachnieć' występujące w części dialektów polskich, gdzie się częstokroć dla obu znaczeń używa jednego czasownika *wonieć, woniać*, por. *on woniá kwiat* = 'on wącha kwiat' i *kwiat woniá* = 'kwiat pachnieć'. Podobne zjawisko przytacza dla słowaczyny V. Machek (*Verbes slaves . . .*, o. c. s. 29): *zavoňal som pečienku* 'j'ai senti le rôti' oraz *pečienka voňala dobre* 'le rôti sentait bon'.

Nie miejsce tu na dłuższe rozważania. Dotychczas przedstawione fakty pokazują interesujące procesy semantyczne na gruncie języków słowiańskich jakie się dokonały w zakresie czasowników *czuć* i *słyszeć* (*słyhać*). Wycinek tych procesów, mianowicie dotyczący modyfikacji znaczeń 'czuć', 'słyszeć' 'pachnieć' można schematycznie przedstawić w następujący sposób:

²⁴ Por. F. Bartoš, *Dialektický slovník moravský . . .*, o. c.

²⁵ Por. V. Machek, *Verbes slaves . . .*, o. c., s. 31.

²⁶ Por. В. Даль, *Толковый словарь живого великорусского языка*, IV, Petersburg, Moskwa 1882 (wyd. fot. Moskwa 1956), s. 226.